

## CZĘŚĆ III: RECENZJE

**RECENZJA KSIĄŻKI JADWIGI PLEWKO, WIOLETTY SZYMCZAK, TOMASZA ADAMCZYKA *DOŚWIADCZENIE ROZWOJU W ŻYCIU POLSKICH MIGRANTÓW W WIELKIEJ BRYTANII. PRACA – RODZINA – RELIGIJNOŚĆ – PARTYCYPACJA*, TOWARZYSTWO NAUKOWE KATOLICKIEGO UNIwersYTETU LUBELSKIEGO JANA PAWŁA II, LUBLIN 2018, SS. 229**

**REVIEW OF THE BOOK *EXPERIENCE OF DEVELOPMENT IN THE LIFE OF POLISH MIGRANTS IN GREAT BRITAIN. WORK - FAMILY - RELIGIBILITY - PARTICIPATION*, JADWIGA PLEWKO, WIOLETTA SZYMCZAK, TOMASZ ADAMCZYK, SOCIETAS SCIENTIARUM CATHOLICAE UNIVERSITATIS LUBLINENSIS IOANNIS PAULI II, LUBLIN 2018, SS. 229**

**Janusz Mariański<sup>1</sup>**

<sup>1</sup>Wyższa Szkoła Nauk Społecznych z siedziba w Lublinie

---

Mariański, J. (2019). Recenzja książki Jadwigi Plewko, Wioletty Szymczak, Tomasza Adamczyka *Doświadczenie rozwoju w życiu polskich migrantów w Wielkiej Brytanii. Praca – rodzina – religijność – partycypacja*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin 2018, ss. 229. *Rozprawy Społeczne*, 13(1), 80-83. <https://doi.org/10.29316/rs.2019.10>

W ostatnich latach nastąpił wyraźny wzrost liczby Polaków przebywających za granicą. Według Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 roku 2 017,5 tys. osób mających stałe zamieszkanie w Polsce, przebywało powyżej 3 miesięcy poza krajem (w 2002 roku – 786,1 tys.). Oznaczało to, że na każde 1000 mieszkańców naszego kraju przypadały 52 osoby przebywające czasowo za granicą (w 2002 roku – 21 osób). Wśród emigrantów 77,6% przebywało za granicą 12 miesięcy lub dłużej (tzw. emigranci długookresowi) i 22,4% – od 3 do 12 miesięcy (tzw. emigranci krótkookresowi). Wśród emigrantów było nieco więcej kobiet niż mężczyzn (51,1% wobec 48,9%), więcej osób mieszkających przed wyjazdem w miastach niż na wsi (65,9% wobec 34,1%). Emigranci przebywali na wszystkich kontynentach, najwięcej w krajach europejskich (85,2% ogółu emigrantów, w tym krajach Unii Europejskiej – 81,5%). Zdecydowanie najczęściej wybieranym krajem była Wielka Brytania (ponad 30 % wszystkich polskich emigrantów), a następnie Niemcy (prawie 22%), Irlandia (6,4%), Holandia (5,2%), Włochy (4,6%). Innym kontynentem wybieranym przez Polaków była Ameryka Północna i Środkowa (13,3%), Oceania (0,7%), Azja (0,5%), Afryka (0,2%), Ameryka Południowa (0,1%). W kontekście tych danych wybór Wielkiej Brytanii jako terenu badań procesów migracyjnych jest w pełni uzasadniony.

Różnorodne są ekonomiczne i społeczne skutki migracji, zarówno pozytywne jak i negatywne. Migracja jest na pewno źródłem transferu środków finansowych do rodzin w kraju, co poprawia byt polskich gospodarstw domowych, zmniejsza się wskaźnik ubóstwa. Następuje zwiększenie oszczędności, wzrost konsumpcji i inwestycji w gospodarstwie. Zwiększona liczba wyjazdów w jakimś regionie może powodować zachwianie równowagi na lokalnym rynku pracy. Pozytywnym skutkiem migracji jest wzrost doświadczenia zawodowego migrantów, poznanie innych kultur i cywilizacji. Osoby te uczą się lub poprawiają znajomość języków obcych, co może być przydatne w poszukiwaniu interesującej pracy po powrocie do Polski. Nie bez znaczenia jest transfer wiedzy, zwłaszcza jeżeli osoby dobrze wykształcone, pracują zgodnie ze swoimi kwalifikacjami. W przypadku osób pracujących poniżej swoich kwalifikacji mamy do czynienia z deprecjacją i marnotrawstwem kwalifikacji. Odpływ fachowców powoduje, że inne kraje korzystają z nakładów poniesionych na edukację w Polsce.

Literatura naukowa dotycząca procesów migracyjnych jest już znaczna i wciąż narasta, m.in. w takich dziedzinach naukowych jak socjologia, psychologia, pedagogika, ekonomia, a nawet teologia pastoralna. Opracowanie noszące tytuł „Doświadczenie rozwoju w życiu polskich migrantów w Wielkiej Brytanii. Praca – rodzina – religijność – party-

---

Adres korespondencyjny: Janusz Mariański, ul. Obrońców Pokoju 11/7, 20-030 Lublin, e-mail: [januszm@kul.lublin.pl](mailto:januszm@kul.lublin.pl), tel. 81 533 16 60.

Copyright by: Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Janusz Mariański

Czasopismo Open Access, wszystkie artykuły udostępniane są na mocy licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-użycie niekomercyjne-na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-SA 4.0, <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>).

cypacja”, jeżeli nawet podejmuje niektóre problemy już wcześniej eksponowane przez innych badaczy społecznych, to ma swoją specyfikę, która jest spojrzenie na rozwój integralny polskich migrantów, poprzez wgląd w ich sposób postrzegania rozwoju w życiu osobistym, rodzinnym, zawodowym, moralnym, religijnym, w relacjach z otoczeniem społecznym i w partycypacji społecznej. Badacze społeczni z Lublina rozumieją rozwój integralny jako harmonijne i w miarę spójne rozwijanie jednostki w wymiarze fizycznym, psychicznym, społecznym, moralnym i religijnym. Jako socjologowie poszukują oni nie tyle czynników osobowościowych, ile raczej społeczno-kulturowych określających ten rozwój.

Dla realizacji zamierzeń badawczych, wywodzących się z przyjętej perspektywy humanistycznej (podmiotowej), zastosowano metodologię badań jakościowych oraz technikę jakościowego wywiadu pogłębionego, częściowo ustrukturalizowanego. W wywiadach znalazły się pytania o charakterze opisowym, oceniającym i behawioralnym, a także odnoszące się do doświadczeń życiowych badanych osób i związanych z nimi przeżyć. W sumie zrealizowano 53 wywiady pogłębione (30 kobiet i 23 mężczyzn). Zebrany materiał empiryczny, z zastosowaniem nowoczesnych procesów badawczych socjologii jakościowej, jest obszerny, w pełni wystarczający do rozwiązania postawionego problemu badawczego.

Całość opracowania składa się z sześciu rozdziałów: rozdział I – *Scenariusze emigracyjne, zmiany rozwojowe i ich ocena* (Wioletta Szymczak); rozdział II – *Praca i rozwój zawodowy w ocenie migrantów* (Jadwiga Plewko); rozdział III – *Jakość życia rodzinnego* (Jadwiga Plewko); rozdział IV – *Przemiany religijności polskich migrantów* (Tomasz Adamczyk); rozdział V – *System wartości polskich emigrantów* (Tomasz Adamczyk); rozdział VI – *Obszary społecznej partycypacji i absencji* (Wioletta Szymczak). Ważne jest *Zakończenie*, w którym podsumowano najważniejsze konstatacje z przeprowadzonych badań empirycznych oraz odpowiedzi na postawione hipotezy badawcze. Układ rozdziałów jest do przyjęcia, prawdopodobnie wyznaczony jest on strukturą kwestionariusza wywiadu. Proponowałbym tylko jedną zmianę. Po rozdziale dotyczącym jakości życia rodzinnego można byłoby umieścić rozdział dotyczący systemu aksjornormatywnego migrantów.

Struktura książki odpowiada sformułowanym celom i koncepcji badań. Otwiera ją tekst Wioletty Szymczak ukazujący, jak w świadomości polskich migrantów w Wielkiej Brytanii, w ich wizjach życia osobistego, rodzinnego i społecznego funkcjonuje kwestia ich rozwoju. Omówiono w nim zróżnicowane warianty funkcjonowania kwestii rozwoju migrantów i jego umiejscowienie w strategiach organizowania codzienności, a także deklarowane przez migrantów obszary rozwoju, przedstawiono czynniki decydujące o realizacji zamierzeń rozwojowych i oceny wpływu emigracji na proces rozwoju lub na jego brak.

Część respondentów charakteryzowała się brakiem wyraźnych przyczyn wyjazdu za granicę i brakiem sprecyzowanych planów dotyczących przyszłości, a także niepewnością i ambiwalentną otwartością na kwestie związane z rozwojem (tzw. scenariusz otwarty). Druga część badanych migrantów miała wyraźne plany związane z wyjazdem z kraju, a także co do pozostania w Wielkiej Brytanii lub powrotu do kraju. Koncentrują się oni na skuteczności w realizacji planów i pokonywaniu barier oraz otwartością na wydarzenia stymulujące rozwój (tzw. scenariusz domknięty). Nie brakowało i takich migrantów, którzy przeżywali trudności w udzieleniu odpowiedzi na pytanie o związki pobytu na emigracji z kwestą własnego rozwoju. Przeważali ci, którzy dostrzegali jednoznacznie pozytywne związki migracji z rozwojem integralnym.

W tekście Jadwigi Plewko został podjęty centralny problem doświadczeń migrantów związanych z ich rozwojem zawodowym. Eksplicacji poddano takie zagadnienia jak strategie migrantów w poszukiwaniu pierwszej pracy, ich opinie na temat znaczenia kompetencji zawodowych, cech charakteru oraz przeszkód i trudności w znalezieniu pracy, wreszcie oczekiwania związane z podjęciem określonego typu pracy, oceny własnego rozwoju zawodowego oraz sposoby inwestowania w ten proces. Z wypowiedzi migrantów wyłania się bardzo zróżnicowany obraz ich pracy zawodowej, awansu w pracy, realizowanych lub planowanych działań na rzecz rozwoju zawodowego i świadomości swojego aktualnego miejsca na drodze do sukcesu zawodowego.

Dość powszechne jest wśród migrantów przeświadczenie o dobrej opinii, jaką cieszą się w Wielkiej Brytanii polscy pracownicy. Ze względu na poczucie sukcesu zawodowego zbiorowość badanych migrantów można podzielić na dwie kategorie. Pierwszą stanowią osoby nie mające przeświadczenia, że migracja przyniosła im sukces zawodowy, nawet jeżeli nie negują faktu osiągnięcia pewnych korzyści materialnych dla ich życia osobistego i rodzinnego. Drugą kategorię tworzą osoby zadowolone z życia na emigracji, podkreślające swoje sukcesy zawodowe, niekiedy w powiązaniu z innymi wymiarami życia osobistego, rodzinnego, materialnego i społecznego.

Emigracje czasowe nie pozostają bez wpływu na rodzinę, a zwłaszcza dzieci. Wyjazdy rodziców porabiają sytuację materialną, ale zmieniają normalny rytm życia rodziny, często zostaje zakłócona wychowawcza funkcja rodziny. Nawet krótkie wyjazdy pociągają za sobą większe lub mniejsze problemy rodzinne. Nieobecność rodziców wywiera negatywny wpływ nawet na osiągnięcia szkolne dzieci. Wskazuje się na takie negatywne konsekwencje migracji, jak zaniedbywanie obowiązków rodzinnych i rodzicielskich przez osoby migrujące, umieszczenie dzieci w rodzinach zastępczych lub w innych instytucjach opiekuńczo-wychowawczych.

W tekście Jadwigi Plewko, który jest poświęcony jakości życia rodzinnego, zostały zaprezentowane

takie kwestie, jak: postrzeganie zmian w stosunku do sytuacji rodzinnej przed wyjazdem do Wielkiej Brytanii, ocena jakości życia migrantów, zarówno pozytywnych jak i negatywnych, materialny poziom życia, warunki do wychowania i edukacji dzieci oraz znaczenie utrzymywania przez migrantów kontaktów z rodziną w Polsce. Analizy te są prowadzone pod kątem uzyskania odpowiedzi na pytanie, na ile pozytywne zmiany w życiu rodzinnym są traktowane w kategoriach rozwoju, natomiast doświadczenia negatywne są rozpatrywane w kontekście przyszłych decyzji pozostania w Wielkiej Brytanii lub powrotu do kraju. Na podstawie wypowiedzi badanych migrantów można wyodrębnić trzy ich kategorie: migranci zadowoleni, migranci niezdecydowani i migranci krytyczni. Pozytywne oceny życia rodzinnego kumulują się przede wszystkim w wymiarze położenia materialnego rodzin migrantów.

Ważną rzeczą jest zbadanie wymiarów moralnych i religijnych emigracji. Wielu obserwatorów i badaczy życia religijnego migrantów wyraża obawy, że część spośród nich nie zachowa podstawowych wartości i standardów normatywnych wynikających z religijnej i etycznej doktryny katolicyzmu, w zetknięciu się z wielostronnym naporem odmiennych warunków życia codziennego w Europie Zachodniej, często silnie zlaicyzowanego, i oparciu na liberalnym systemie wartości i znaczeń. Jest wątpliwe, czy Polacy zdołają wnieść do wspólnego europejskiego dziedzictwa te wartości, które decydowały w naszym kraju o jedności i tożsamości polskiej, w tym także i o głębokiej religijności. Migracje są nie tylko problemem ekonomicznym, politycznym czy społeczno-kulturowym, ale także moralnym i religijnym o wielkim znaczeniu społecznym. Migracje ekonomiczne wiążą się ze zmianą stylu życia i uznawanych wartości, mogą mieć wpływ na postawy i zachowania religijne, wypływające ze styku tego co lokalne i globalne w wierzeniach i praktykach religijnych. Religijność jest częścią kultury pamięci, którą jednostka może zabrać ze sobą przy zmianie miejsca zamieszkania. Może być ona w nowym miejscu źródłem poczucia bezpieczeństwa nawet wtedy, gdy wszystko inne zmienia się. Kultura pamięci może jednak podlegać także znaczącym zmianom w nowym miejscu pobytu, nie zawsze negatywnym.

W rozdziale czwartym zaprezentowano kondycję religijną migrantów, z uwzględnieniem procesu jej rozwoju, a także czynniki wspomagające lub utrudniające rozwój religijności oraz porównanie religijności migrantów i ich rodzin w Polsce. Na podstawie zebranego materiału empirycznego opisano różne kierunki zmian w religijności, według czterech scenariuszy przemian: stabilizacji (18 rozmówców), rewitalizacji (10), indywidualizacji (16) i sekularyzacji (9). W szczegółowych opisach charakteryzowano religijność jej intensywność i formy w życiu większości migrantów lub regres religijności w życiu innych. Migranci często wskazywali

na trudności z dostępem do różnych ośrodków religijno-kościelnych, umożliwiających im realizację praktyk kultowych.

Nie zawsze respondenci dostrzegali zmiany w swojej religijności w perspektywie rozwoju, co dotyczyło szczególnie tych, którzy zostali zakwalifikowani do scenariusza indywidualizacji. Jeżeli nawet migracje generalnie nie wpływają „produktywnie” na wzrost religijności, to procesy rewitalizacji religijności dokonują się także, choć nie są one tak znaczące jak procesy sekularyzacji. Przebywanie w społeczeństwie, które charakteryzuje się niskimi wskaźnikami religijności, sprzyja bardziej erozji życia religijnego niż transformacjom w kierunku zindywidualizowanej religijności.

Tomasz Adamczyk ukazał zróżnicowany poziom religijności migrantów w Wielkiej Brytanii, nie potwierdzający wyłącznie zmian negatywnych. W przyszłości ważne będzie porównanie tych wyników empirycznych z tymi, które gromadzi obecnie Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC w zakresie determinant społeczno-kulturowych religijności polskich emigrantów w Irlandii.

W tekście zatytułowanym „System wartości polskich emigrantów” Tomasz Adamczyk analizuje kondycję moralną i system wartości migrantów, m. in. dylematy moralne Polaków na emigracji, znaczenie Dekalogu w życiu codziennym, przekaz wartości w rodzinie oraz oceny przemian moralnych pod wpływem migracji. W systemie aksjonormatywnym migrantów rodzina stanowi najważniejszą wartość, a w życiu niektórych respondentów wzrosło nawet jej znaczenie na emigracji. Było to spowodowane różnymi czynnikami, np. założeniem własnej rodziny, osłabionymi kontaktami z osobami najbliższymi na stałe pozostającymi w Polsce. Wśród dylematów moralnych badani wskazywali na relacje z innymi Polakami, informowali o kryzysach małżeńskich i rodzinnych spowodowanych migracją. Regres moralny dostrzegali oni jednak bardziej u innych ludzi niż u siebie.

W uznawanych wartościach migranci stanowią zbiorowość wewnątrznie zróżnicowaną. Są osoby, które stale akcentują znaczenie wartości materialnych w ich życiu. Inni wskazują na zmiany wartości polegające na wzmocnieniu wartości prowadzących do samorealizacji i samoekspresji. Część badanych osób wskazywała na Dekalog jako podstawę ich codziennych wyborów. W życiu wielu migrantów zyskują na znaczeniu wartości indywidualistyczne. Pobyt za granicą prowadzi do wielu przewartościowań w hierarchii wartości.

Ostatni rozdział, przygotowany przez Wioletę Szymczak, dotyczy społecznego funkcjonowania migrantów w środowisku polonijnym i brytyjskim, zakresu i treści ich partycypacji o charakterze społecznym, obywatelskim i kulturalnym. Ważne są tu kwestie włączania się migrantów w życie Polonii, a także angielskiej społeczności lokalnej, udział w brytyjskich wyborach politycznych i korzystanie z dostępnej oferty kulturalnej. Osobny sektor party-

cypacji społecznej dotyczy uczestnictwa w grupach i inicjatywach przy polskiej parafii katolickiej.

W tekście zostały opisane bardzo szczegółowo obszary partycypacji i społecznego zaangażowania (polska szkoła, parafia katolicka, organizacje religijne w parafii, aktywność prospołeczna, aktywność hobbystyczna, społeczność lokalna, wybory parlamentarne, kultura). Niezaangażowani migranci, czyli wycofujący się z życia otoczenia społecznego (brytyjskiego czy polskiego), nie doceniają partycypacji jako działania, które w codzienności migracyjnej miałyby jakieś uzasadnienie. W analizach dotyczących życia religijnego w parafii katolickiej można by przywołać artykuły: Marcina Lisaka, Kamili Łepkowskiej (dotyczące Wielkiej Brytanii), Pawła Mąkosy, Romana Dzwonkowskiego (przynajmniej w przypisach).

Recenzowane opracowanie nie obejmuje, co zrozumiałe, wszystkich aspektów życia migrantów polskich w Wielkiej Brytanii. Pewne dziedziny tego życia zostały potraktowane dość szeroko, inne – w węższym zakresie. Wyłania się z tych opisów bardzo zróżnicowany obraz kondycji osobowej, ro-

dzinnej, zawodowej, społecznej, moralnej i religijnej migrantów. Wzbogaca on w znaczący sposób naszą wiedzę o ich życiu, sukcesach i porażkach, o tendencjach prorozwojowych i regresywnych. To, co szczególnie wyróżnia recenzowane opracowanie, wskazuje na interpretacje na wyjaśnienia w kategoriach rozwoju integralnego (nowość podejścia). Warto byłoby kontynuować ten nurt badawczy nie tylko w odniesieniu do migrantów.

Opracowanie na temat doświadczeń rozwoju w życiu migrantów polskich w Wielkiej Brytanii jest niezwykle interesujące, m. in. ze względu na przyjętą perspektywę badawczą. Przynosi ważne ustalenia dotyczące różnych dziedzin życia osobistego, rodzinnego społecznego, moralnego i religijnego migrantów. Zrealizowane badania jakościowe okazały się ważnym przedsięwzięciem socjologicznym, które warto powtarzać w innych krajach Europy Zachodniej. Uzyskane wyniki empiryczne są ważne także dla Kościoła katolickiego w Polsce, który stoi przed ważnym zadaniem podjęcia odważnej troski o zachowanie katolickiej i narodowej tożsamości Polaków, zarówno w kraju jak i za granicą.